

УДК 004:005.963:343.82-051(045)
DOI 10.32755/sjeducation.2019.02.081

Кузнєцов О. О.,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ ІНФОРМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Статтю присвячено визначенню загальних та спеціальних компонентів інформатичної компетентності фахівців пенітенціарної системи. Встановлено, що підвищені вимоги до якості спеціальної інформатичної компетентності фахівців пенітенціарної системи обумовлено активізацією процесу інформатизації органів та установ, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Визначено, що під інформатичною компетентністю персоналу кримінально-виконавчої системи розуміють сукупність елементів діяльній та когнітивній компоненти, пов'язаних забезпеченням вимог режимних обмежень та виконанням функцій охорони і нагляду в установах виконання покарань. Практичним результатом публікації є формування орієнтованого переліку прогнорозованих результатів навчання, необхідних для формування інформатичної компетентності фахівця пенітенціарної системи. Для цього сформульовано та приведено у відповідність з вимогами сьомого рівня національної рамки класифікації знання, вміння та навички, що засвоюються в результаті виконання навчальної програми.

Ключові слова: компетентність, інформатична компетентність, структура компетентності, зміст компетентності, фахівець, пенітенціарна система, результати навчання, зміст навчання.

Постановка проблеми. Актуальність формування якісної інформатичної компетентності фахівця пенітенціарної служби сформована низкою об'єктивних чинників: загальний науково-технічний прогрес, розвиток засобів інформаційно-комп'ютерної техніки, що використовуються в процесі службової діяльності, розвиток систем забезпечення периметрової та об'єктової охорони, розвиток засобів телекомунікації та зв'язку для забезпечення процесуальних і слідчих дій.

Підвищені вимоги до якості спеціальної інформатичної компетентності фахівців пенітенціарної системи обумовлено активізацією процесу інформатизації органів та установ, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Концепцією реформування (розвитку) пенітенціарної системи України [1] передбачено низку заходів, направлених на підвищення ефективності протидії злочинності та забезпечення належного правопорядку в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, серед яких: 1) запровадження в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах сучасних і модернізація наявних засобів охорони, в тому числі систем відеоспостереження та технічних засобів нагляду; 2) створення багаторівневої системи відеомоніторингу; 3) заміна застарілої телекомунікаційної техніки та засобів зв'язку.

Очевидним є те, що для реалізації вказаних заходів необхідно приділити увагу розвитку інформатичної складової професійної компетентності фахівців пенітенціарної системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розкриттю змісту поняття компетентність присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Антонченко М.А., Баловсяк Н.Х., Болотов В.А., Головань М.С., Гуртовенко Н.В., Гушлевська І.В., Равен Дж., Зимня І.О., Морзе Н.В., Овчарук О.В., Родигіна І.В., Серіков В.В., Татур Ю.Г., Трубачова С.Е., Хуторской А.В., Чермерис І.М. та інші.

Комплекс питань професійної підготовки майбутніх фахівців пенітенціарної системи у своїх працях висвітлювали Тогочинський О.М. (формування соціальної та фахової компетентностей), Чебоненко С.О. (формування спеціальних умінь та навичок майбутніх офіцерів пенітенціарної системи) [2; 3; 4], Ятчук М. (формування психологічної компетентності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України) [5], Дармограй П. В. (рівні сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів Державної пенітенціарної служби України) [6].

Мета статті: сформувані прогнозовані результати навчання для формування інформатичної компетентності фахівця пенітенціарної системи.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації цілей цієї статті інформатичну компетентність пропонується розуміти як динамічну систему сформованих на відповідному рівні вищій освіти когнітивних, діяльнісних, мотиваційних, ціннісно-рефлексивних, емоційно-вольових та евристичних якостей осо-

бистості, необхідних для ефективної професійної діяльності в інформаційному просторі [7].

Термін спеціальна інформатична компетентність розуміється як сукупність елементів діяльничної та когнітивної компоненти структури інформатичної компетентності фахівця пенітенціарної системи, пов'язаних із забезпеченням вимог режимних обмежень та виконанням функцій охорони і нагляду в органах та установах виконання кримінальних покарань.

Ортинський В. Л. наголошує, що навчальний процес тісно пов'язаний зі стандартизацією освіти. Одним зі структурних елементів освітнього стандарту автор визначає зміст навчання (освіти) як систему наукових знань, практичних навичок і вмінь, способів діяльності та мислення, які студенти мають опанувати в процесі навчання [8, с. 18].

Для розкриття змісту вказаних вище компонент доцільно було б проаналізувати вимоги стандарту професійної компетентності фахівця пенітенціарної системи, але на сьогодні вони відсутні, що в свою чергу встановлює вектор для подальших наукових досліджень.

Національним класифікатором ДК 003:2010 [9] серед професій фахівців пенітенціарної системи згадано такі:

1229,7	начальник відділення (пенітенціарна система)
1229,7	начальник відділу (пенітенціарна система)
1231	головний фахівець (пенітенціарна система)
1239	начальник варту (пенітенціарна система)
1239	начальник окремого поста пожежної охорони (пенітенціарна система)
1239	начальник пожежної охорони (команди) (пенітенціарна система)
2424	інспектор (пенітенціарна система)
2424	оперуповноважений (пенітенціарна система)
2424	старший інспектор з особливих доручень (пенітенціарна система)
2424	старший оперуповноважений в особливо важливих справах (пенітенціарна система)
3115	технік з обслуговування інженерно-технічних засобів охорони (пенітенціарна система)
3439	інспектор протипожежної профілактики (пенітенціарна система)
3452	відповідальний (старший) по корпусу (корпусному відділенню) (пенітенціарна система)
3452	інспектор (пенітенціарна система) (з дипломом бакалавра)
3452	інструктор з професійної підготовки (пенітенціарна система)

Кожна з указаних професій передбачає наявність як загальних, так і специфічних знань, умінь та навичок у галузі науки інформатики.

Відповідно до Академічного тлумачного словника української мови термін «фахівець» трактується як той, хто досконало володіє якимось фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; спеціаліст [10].

Низка функцій фахівців, зазначених у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників [11], прямо вказують на необхідність формування здатності до виконання професійних обов'язків засобами інформаційно-комп'ютерної техніки, зокрема:

- виконання роботи за одним з напрямів діяльності підприємства (установи, організації) з використанням засобів обчислювальної техніки, комунікацій та зв'язку;

- вивчення та аналіз інформації, показників і результатів роботи, узагальнення і систематизація їх, проведення необхідних розрахунків з використанням сучасної електронно-обчислювальної техніки;

- підготовка матеріалів для аналізу, розроблення проектів нормативних та організаційно-методичних документів, графіків роботи, замовлень, заявок, інструкцій, пояснювальних записок, карт, схем та іншої технічної документації, участь у їх розробленні та комп'ютерно-інформаційному обслуговуванні;

- застосування, впровадження і загальне обслуговування технологій та комп'ютерних програм за своїм напрямом роботи.

Цей документ також визначає кваліфікаційні вимоги до посад фахівця, а саме: повна або базова вища освіта відповідного напрямку підготовки, що дозволяє зробити висновок, що інформатична компетентність фахівця має бути сформована протягом навчання на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти та може вдосконалюватись під час здобуття наступних рівнів вищої освіти [7].

Враховуючи вказане, зміст компонентів інформатичної компетентності має відповідати вимогам сьомого рівня Національної рамки кваліфікацій [12]. Це значить, що студенти зі сформованою в повному обсязі інформатичною компетентністю:

- здатні вирішувати складні завдання і проблеми професійної діяльності, пов'язані з використанням засобів інформаційно-комп'ютерної техніки, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій, а також характеризується невизначеністю умов і вимог;

- засвоїли спеціалізовані концептуальні знання з інформатики на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної професійної діяльності, зокрема в контексті дослідницької роботи;

- уміють використовувати засоби інформаційно-комунікаційної техніки для вирішення складних професійних завдань та проблем, що потребують оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог;

- спроможні зрозуміло та недвозначно донести власні висновки, а також знання та пояснення, що їх обґрунтовують, до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

Для розробки дидактичного завдання щодо формування загальної інформатичної компетентності фахівців пенітенціарної системи нами проаналізовано посадові інструкції співробітників середнього та старшого начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби, стандарти вищої освіти за спеціальностями «029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» [13], «081 Право» [14] та узагальнено конкретні трудові функції, ефективна реалізація яких потребує застосування засобів інформаційно-комунікаційної техніки, серед них:

- здатність забезпечувати відбір, аналіз, систематизацію, моніторинг, організацію, зберігання та розповсюдження інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів;

- здатність використовувати методи систематизації, пошуку, збереження, класифікації інформації для різних типів контенту та носіїв;

- здатність використовувати сучасні прикладні комп'ютерні технології та програмне забезпечення для вирішення завдань спеціальності;

- здатність аналізувати закономірності функціонування потоків та масивів електронних даних;

- здатність підтримувати ділову комунікацію з усіма суб'єктами інформаційного простору;
- здатність впроваджувати інноваційні технології, продукти та послуги для підвищення ефективності вирішення завдань за спеціальністю;
- здатність застосовувати принципи проектування баз даних при обробці масивів службової інформації;
- здатність використовувати мережеві технології, автоматизовані інформаційно-пошукові системи, електронні бібліотеки, проблемно-тематичні бази та банки даних для вирішення завдань спеціальності;
- здатність опановувати технології електронного урядування та електронного документообігу;
- здатність до подальшого навчання з високим рівнем автономності.

Проаналізувавши низку нормативно-правових актів, що регламентують діяльність підрозділів Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС України), до спеціальних компетенцій у галузі інформатики можна віднести знання, вміння, та навички, пов'язані із забезпеченням вимог режимних обмежень та виконанням функцій охорони і нагляду в органах та установах виконання кримінальних покарань. Серед них:

- знання правової основи використання технічних засобів охорони і нагляду в системі органів та установ ДКВС України;
- здатність до розуміння термінів та комунікації у сфері забезпечення охорони об'єктів;
- здатність до розуміння принципів та порядку забезпечення захисту державних інформаційних ресурсів та інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах;
- здатність до розуміння принципів та порядку функціонування технічних засобів виявлення, системи охоронно-тривожної сигналізації, систем відеонагляду, систем управління та контролю доступу;
- здатність до самостійного користування технічними засобами охорони, встановленими на території органів та установ ДКВС України;

- здатність до самостійного аналізу стану технічних засобів охорони та ефективності їх застосування на території об'єкта охорони;

- здатність до організації процесу правильної експлуатації, технічного обслуговування, категорювання та списання технічних засобів охорони;

- здатність до конструювання та побудови системи охоронно-тривожної сигналізації та охоронних комплексів об'єктів відповідно до їх конфігурації і вимог режиму;

- здатність до планування та організації вирішення проблемних питань, пов'язаних із функціонуванням технічних засобів охорони та нагляду на підпорядкованому об'єкті [15].

Висновки. Результати проведеного аналізу свідчать про концептуальну відмінність змісту загальної та спеціальної інформатичної компетентності. Дидактичне завдання для формування знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, набутих у процесі формування інформатичної компетентності фахівця пенітенціарної системи та які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти, мають відповідати вимогам сьомого рівня національної рамки кваліфікацій та забезпечувати здатність вирішувати складні завдання і проблеми професійної діяльності, пов'язані з використанням засобів інформаційно-комп'ютерної техніки.

Вектором подальших наукових досліджень, направлених на розробку методики формування інформатичної компетентності фахівців пенітенціарної системи, є розробка матриці відповідності навчальних результатів здобувача вищої освіти прогнозованим навчальною програмою вимогам, а також вибір оптимальних засобів діагностики якості сформованої інформатичної компетентності в результаті виконання навчального плану.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287747> (дата звернення: 20.12.2018).

2. Тогочинський О. М., Чебоненко С. О. Форми та методи формування спеціальних умінь та навичок з урахуванням стильових особли-

востей навчальної діяльності майбутніх офіцерів пенітенціарної системи. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. Хмельницький. 2017. Вип. № 4. С. 427–440. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpradrcpn_2017_4_37.

3. Тогочинський О. М. Особливості соціальної компетентності офіцерів Міністерства внутрішніх справ України. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ. 2014. Вип. 4. С. 117–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2014_4_22 (дата звернення 20.12.2018).

4. Тогочинський О. М., Третяк О. С., Чебоненко С. О. Формування фахової компетентності персоналу уповноважених органів з питань пробації в контексті міжнародних стандартів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів. 2018. Вип. 153. С. 140–145.

5. Ятчук М. Сучасний стан розробленості проблеми формування психологічної компетентності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія*. Хмельницький. 2017. Вип. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2017_1_14 (дата звернення 20.12.2018).

6. Дармограй П. В. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів Державної пенітенціарної служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*. Хмельницький. 2015. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_4_6 (дата звернення 20.12.2018).

7. Кузнецов О. О. Структура та зміст інформатичної компетентності фахівця пенітенціарної системи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Чернігів. 2017. Вип. 144 С. 67–72.

8. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ. 2016. 472 с.

9. Класифікатор професій ДК 003:2010: наказ Держспоживстандарту України від 28.07.2010 р. № 327. Дата оновлення: 30.11.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (дата звернення 20.12.2018).

10. Словник української мови. Академічний тлумачний словник / за ред. І. К. Білодіда. URL: <http://sum.in.ua/s/fakhivescj> (дата звернення 20.12.2018).

11. Про затвердження Випуску 1 "Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності" Довідника кваліфікаційних

характеристик професій працівників: наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2004 р. № 336. Дата оновлення: 22.09.2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04> (дата звернення 20.12.2018).

12. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. Дата оновлення: 06.01.2012. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (дата звернення: 20.12.2018).

13. Стандарт вищої освіти України зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/029-informatsiy-na-bibliotечna-ta-arkhivna-sprava-bakalavr.pdf> (дата звернення 20.12.2018).

14. Стандарт вищої освіти України зі спеціальності 081 Право. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf> (дата звернення 20.12.2018).

15. Про затвердження Методики розроблення професійних стандартів: наказ Міністерства соціальної політики України від 22.01.2018 р. № 74. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18> (дата звернення: 20.12.2018).

Kuznetsov O.

GENERAL AND SPECIAL COMPONENTS OF INFORMATICS COMPETENCE OF PENITENTIARY SYSTEM SPECIALISTS

The problem of informatics competence forming to penitentiary system specialists is discussed in the article. In particular the article describes to definition of general and special components of informatics competence of penitentiary system specialists during their professional training. The need for these issues is conditioned by the dynamics of the development of the information environment, in particular, the introduction of information and computer tools of penitentiary institutions

On the basis of scientific literature research and analysis, the scientific views on the content of the general and special components of informatics competence are defined. It is proposed to understand the special components of informatics competence, as a system of elements of the cognitive and activity elements, related to ensuring the requirements of the regime restrictions and the performance of the functions of protection and supervision in the organs and institutions of execution of criminal penalties.

The article takes into account the requirements for the standardization of higher education and ensures its prognostic function. Much attention is given to

analysis of general and special penitentiary system specialists labor functions, related to office clerical work, business correspondence, accounting and reporting documentation, provision of regime requirements in institutions and bodies for the execution of criminal penalties, which provide for the use of information and communication and computer equipment.

Development of a targeted list of projected learning outcomes needed for informatics competence forming to penitentiary system specialists is the practical result of the publication.

Definitions of knowledge, skills and abilities assimilated as a result of the implementation of the curriculum are formulated and aligned to the seventh level of national qualifications frameworks.

Creation of a matrix of correspondence of students' learning outcomes with predicted curriculum requirements, in particular the choice of the optimal methodology for diagnosing the quality of the formed informational competence as a result of the implementation of the curriculum is direction for further scientific pedagogical research of informatics competence forming to penitentiary system specialists.

Key words: *informatics competence, CS knowledge, CS skills, CS abilities, penitentiary system, components, IT-technologies, special informatics competence.*

References

1. Ukraine (2017), *On Approval of the Reform (Development) Concept of the Penitentiary System of Ukraine*: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://www.kmu.gov.ua/en/npas/250287747>.

2. Toguchinsky, O. M. and Chebonenko, S. O. (2017), "Forms and methods for special skills formation, taking into account stylistic features of educational activity of the penitentiary system future officers", *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, Series: Pedagogical Sciences, No. 4, pp. 427–440, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadpcpn_2017_4_37.

3. Toguchinsky, O. M. (2014) "Social competence features of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine officers", *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, Kuiv, Vol. 4, pp. 117–122, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2014_4_22.

4. Togochinsky, O. M., Tretyak O. S. and Chebonenko S. O. (2018), "Professional competence formation of personnel of authorized bodies on probation questions in the context of international standards", *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University*, No. 153, pp. 140–145.

5. Yatchuk, M. (2017) "The current state of development psychological competence formation problem of employees of the State Criminal-Executive Service of Ukraine", *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, No. 1, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2017_1_14.

6. Darmohray, P. V. (2015), "Criteria, indicators and levels of professional competence formation of the State Penitentiary Service of Ukraine future officers", *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_4_6.

7. Kuznetsov, O. O. (2017), "Informatics competence structure and content of penitentiary system specialist", *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T.G. Shevchenko*, No. 144, pp. 67–72.

8. Ortinsky, V. L. (2016), *Pedagogy of higher education: teaching manual for students of higher education institutions*, Kyiv.

9. Ukraine (2010), *Classifier of professions DK 003:2010*, Order of Derzhspozhyvstandart of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>.

10. Dictionary of the Ukrainian language (2018), *Academic Explanatory Dictionary*, in Bilodid I. K. (Ed.), available at: <http://sum.in.ua/s/fakhivecj>.

11. Ukraine (2015), *On approval of Issue 1 "Professions of workers that are common to all types of economic activity" of workers professions qualification characteristics Reference book*: Order of Labor and Social Policy Department of Ukraine, Kyiv, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04>.

12. Ukraine (2012), *On Approval of the Qualifications National Framework*: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.

13. *Higher education Standard of Ukraine in specialty 029 Information, library and archival affairs*. Official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine, available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/029-informatsiyna-bibliotechna-ta-arkhivna-sprava-bakalavr.pdf>.

14. *Higher education standard of Ukraine in specialty 081 Law*. Official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf>.

15. Ukraine (2018), *On Approval of the Methodology for the Professional Standards Development*: Order of the Social Policy Department of Ukraine, Kyiv, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18>.